

Angarns kyrka

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Angarns kyrka
Angarns socken
Vallentuna kommun
Stockholms län
Uppland

Ulf Alström

Angarns kyrka

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

Angarns kyrka
Angarns socken
Vallentuna kommun
Stockholms län
Uppland

Ulf Alström

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Omslagsfoto: Pentagram till skydd för djävulen på en gravsten i Angarns kyrkas mittgång . (Foto U. Alström.)

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-216-6

Tryck: Just Nu, Västerås 2013.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	6
Bakgrund.....	6
Målsättning och metod.....	7
Undersökningsresultat.....	7
C ¹⁴ analys av ben från sakristian.....	11
Referenser.....	12
Kart- och arkivmaterial.....	12
Internetbaserade källor.....	12
Otryckta källor.....	12
Litteratur.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter.....	13
Fyndbilaga.....	14
Bilaga 1. Fyndtabell.....	14

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. (Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.)

Sammanfattning

På grund av schaktningar i Angarns sakristia för ny vattenburen värme har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning.

I sakristian kunde två golvnivåer konstateras förutom det trägolv som fanns fram till nu. Rester efter ett stengolv bestående av hållfragment påträffades i sakristians hörn. På den yta som stengolvet var lagt på påträffades två mynt. Dessa dateras till 1700-talets början varför golvet troligtvis är från den perioden.

Under denna golvnivå påträffades mycket dåligt bevarade golvbjälkar av trä som visar att det före 1700-talet funnits ett trägolv i sakristian.

Under det norra bänkkvarteret i kyrkan undersöktes en liten yta. Även här påträffades rester efter ett trägolv samt tre mynt. Mynten låg i golvnivån varför även detta golv genom myntdatering kan föras till 1700 eller 1800-talen.

Ben insamlades för en ¹⁴C-analys. Dateringen visar att kyrkan kan vara några årtionden äldre än den vedertagna som anger uppförandet till 1280-talet eller något senare.

Inledning

På grund av schaktningsarbeten i Angarns kyrka i Vallentuna har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en förundersökning i form av schaktningsövervakning.

Schaktningsövervakningen utfördes efter ett beslut av Länsstyrelsen i Stockholms län 2012-05-30 (dnr: 431-13031-2012).

Arbetet beställdes av Össeby församling som också bekostade schaktningsövervakningen och efterföljande rapportarbete.

Figur 2. Angarns kyrka hösten 2012. (Foto från SÖ U. Alström.)

Bakgrund

Angarns kyrka ligger väl synlig i landskapet intill den historiskt viktiga Långhundraleden. Kyrkan anses tidigast ha uppförts i slutet av 1200-talet och kan vara en av de första så kallade salkyrkor som byggdes i Uppland. Bonnier (1987) diskuterar salkyrkornas ålder och ansluter till uppfattningen att de äldsta salkyrkorna uppfördes under andra halvan av 1200-talet. Angarns kyrkas innehav av en dopfunt av Ala-typ, som dateras till mitten av 1200-talet, styrker måhända kyrkans 1200-talsursprung. Senare tillbyggnader är vapenhuset och sakristian.

Vid Angarns kyrka står tre runstenar uppställda. Ytterligare en finns inmurad i sakristians östvägg. På en av runstenarna nämns Grekland. För övrigt är texterna ordinära. Ytterligare två nu förkomna runstensfragment är kända från kyrkan (Digitala Sveriges runinskrifter).

Namnet Angarn finns belagt 1314 (Ekman 2008) men socknen nämns i källorna först 1331 (*ecclesia angarna*) (Ortnamnsarkivet).

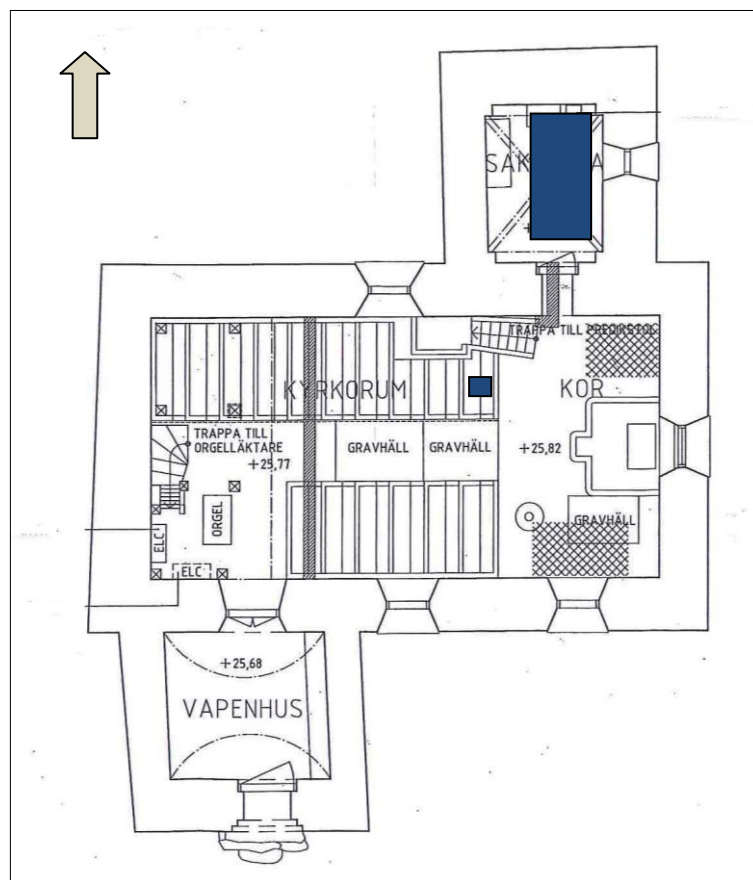

Målsättning och metod

Målsättningen med den arkeologiska förundersökningen var att dokumentera anläggningar och kulturlager i Angarns kyrka i samband med grävarbetena där främst sakristians golv berördes.

Eftersom även stora delar av golvet i kyrksalen togs bort på grund av ledningsdragningar kunde även några allmänna iakttagelser göras vad gäller kulturlagret under kyrkans nuvarande trägolv.

Undersökningsresultat

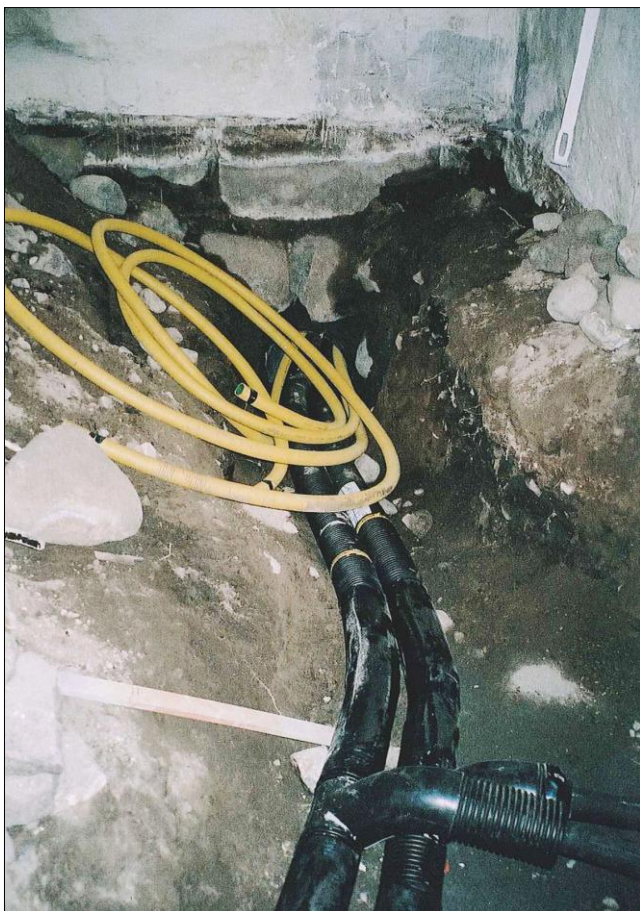
Figur 3. Planritning över Angarns kyrka. Blå markering i sakristian markerar ungefär den yta som påverkades av ledningsinstallationer. Blå markering i norra bänkkvarteret visar den arkeologiskt undersökta provytan. (Ritning Nyréns Arkitektkontor. Skala 1:200.)

Schaktet i sakristian grävdes för hand och påverkade östra delen av golvytan. Vid en första grävningssats påträffades endast ett löst ben från människa. Senare utvidgades schaktet samtidigt som det grävdes djupare intill norra muren där ledningarna skulle dras under kyrkans grundmur. Här påträffades delar av ett skelett som låg i orört läge. Huruvida en begravning skett i sakristian eller om det var en grav som fanns på plats redan när sakristian byggdes går inte att avgöra eftersom ingen arkeolog medverkade

när graven påträffades. Det troliga är ändå att en gravsättning skett i sakristian eftersom graven tydligt låg inrättad efter sakristians norra vägg.

Figur 4. Del av skelettet med ena underarmen i vinkel på magen. Skelettet ligger efter norra väggen och som brukligt i väst-östlig riktning. Armställningen är markerad med blå linjer. (Mobilfoto U. Nilsson, Nyrèn Arkitektkontor.)

Figur 5. Sakristian med rörsbakt och rör. I bakgrunden syns sakristians norra mur som har två skikt sten under markytan. (Foto från söder U. Alström.)

När dokumentationen inleddes var redan det nuvarande trägolvet borttaget i sakristian. Under detta trägolv och i hörnen i sakristian låg ett fåtal flata stenfragmen som tolkades som rester efter ett stengolv. På det lager som stengolvet har legat påträffades två mynt. Mynten var präglade under Karl XII (1715) och Ulrika Eleonora (1719). (Datering har utförts efter Tingström 1968). Mynten ger en vägledning till datering av stengolvet till 1700-talet.

För att styrka sakristians stengolvsdatering till 1700-talet kan en parallell från Ytterenhörna kyrkas sakristia dras. Här daterades också ett liknande stengolv till 1700-talet genom myntfynden som för Ytterenhörna del var 10 stycken (Alström 2012).

Under stengolvets sättlager som bestod av kalkbruk, småsten och grus påträffades ut från väggarna rester efter ett mycket murket bjälklag. Bjälklaget talar för att ett trägolv funnits i sakristian innan stengolvet lades in. Under trägolvslagret påträffades ett grusigt mörkt kulturlager som var 0,3 meter tjockt. Detta lager låg på ren morän, dvs ursprunglig markyta.

Figur 6. Murken golvbjälke vid sakristians västra vägg. Foto från öster U. Alström.)

Förutom det borttagna moderna trägolvet fanns alltså spår efter två golv. Det övre stengolvet dateras till 1700-talet. Trägolvet under detta kan inte dateras närmare än att det är äldre än stengolvet.

Efter det att trägolvet under norra bänkkvarteret plockats bort konstaterades rejält omrörda lager under plankorna. Här fanns mindre stenansamlingar efter norra och västra väggarna. Dagens kyrkgolv låg ungefär på samma nivå som kyrkans undre grundstenar vilket kan tyda på att man någon gång under kyrkans historia fraktat bort golvfyllningar och sänkt golvet.

Trots de omfattande golvarbetena och golvröjning som skett påträffades i det lilla undersökningsschaktet under norra bänkkvarteret ett golvlagert ungefär 0,3 meter under det nuvarande golvet.

På det bruna, nära nog pulvriserade golvet, påträffades 3 mynt. Dessa var präglade under Gustav IV Adolf ((1803), Karl XIV Johan (1819) och troligtvis Ulrika Eleonora (1720). (Dateringarna har utförts efter Tingström 1968).

Det mycket murkna trägolvet kan alltså med viss osäkerhet dateras till 1700- eller 1800-talen utifrån myntfynden vilket betyder att de möjligen är samtida med stengolvet i sakristian

Under det murkna trägolvet påträffades ett 0,3 meter tjockt omrört jordlager med sand, småsten och enstaka skelettdelar. Därefter vidtog ren morän.

Några spår efter en äldre kyrka kunde inte observeras.

Figur 7. Under det grå steniga lagret framkom ett mycket murket trägolv som med viss osäkerhet dateras till 1700-talet. Bjälkarna som syns i bildens kanter är nyinlagda. (Foto från väst U. Alström.)

Figur 8. Bilden visar att golvnivån har sänkts genom att golvmaterial fraktats bort. När detta skett har inte fastställas. Bilden visar kyrkans västra vägg. (Foto från öster U. Alström.)

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Nyréns Arkitektkontor. Bygghandling Angarns kyrka

Internetbaserade källor

Ortnamnsarkivet

Riksantikvarieämbetet. Digitala Sveriges runinskrifter.

Otryckta källor

Ekman, M., 2008. Angarns kyrka. Häfte.

Legars, Niss Maria., 2004. Angarns kyrka. Beskrivning utgiven av Stockholms stift.

Possnert, G., 2013. Resultat av ¹⁴C datering av obränt ben från Angarns kyrka, Vallentuna, Uppland. Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet.

Litteratur

Alström, U., 2012. Ytterenhörna kyrka III Antikvarisk kontroll. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:46. Västerås.

Bonnier, A-C., 1987. Kyrkorna berättar. Upplands kyrkor 1250–1350. Upplands Fornminnesförening och Hembygdsförbund Nr 51. Uppsala.

Dahlby, F., 1963. De heliga tecknens hemlighet. Verbum. Stockholm

Tingström, B., 1968. Svensk numismatisk uppslagsbok. Mynt i ord och bild. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM 12101
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	433-13031-2012, 2012-05-30
<i>Undersökningsperiod:</i>	24 aug., 5, 24 sept., 15, 22 okt. 2012
<i>Personal:</i>	Ulf Alström
<i>Belägenhet:</i>	Angarns kyrka, Angarns socken, Össeby församling Vallentuna kommun, Stockholms län, Uppland.
<i>Topografisk karta:</i>	Gröna kartan 1:50 000
<i>Koordinatsystem:</i>	SWEREF99 TM.
<i>Koordinater:</i>	6604096/679137
<i>Inmätningssmetod:</i>	Manuell.
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Förvaras på KM.
<i>Fynd:</i>	Fynden F1-F5 förvaras på Kungliga Myntkabinettet i väntan på beslut om fyndfördelning.

Fyndbilaga

Bilaga 1. Fyndtabell.

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Antal	Fyndomständighet
1	Mynt	-	Karl XII 1715	1	Sakristian
2	Mynt	-	Ulrika Eleonora 1719	1	Sakristian
3	Mynt	-	Gustav IV Adolf 1803	1	U-schakt norra bänkkvarteret
4	Mynt	-	Carl XIV Johan 1819	1	U-schakt norra bänkkvarteret
5	Mynt	-	Ulrika Eleonora 1720 ?	1	U-schakt norra bänkkvarteret

